לאתויי ליחכה נירו. שאם ליחכה האש חריפתו של חבירו או סכסכה אבניו חייב. באבנים שייך לשון סכסוך שלא נשרפו לגמרי אלא שסכסכה ונדבקה האש בהן וסכסכה מעט כדאמרינן (חולין דף יח:) גבי פגימת סכין מסוכסכת מרוח אחת שלא נפגמה מב' צדדין לגמרי. ולהכי כתב אם לחיינו בהני דנפקא לן התם [לקמן ס.] מאו השדה דלא שמעינן מהנך דמתניתין הא מילתא דליחייב בדבר שאינו ראוי לה כגון הכא שאין עיקר אש בכך: **הלך השור שבהן שדרכן להזיק בו'.** דמשמע אף כל שדרכו להזיק ושמירתו עליך ומאי מנית לאתויי: **היינו אש.** דתולדה דאש היא דמאי שנא אש מאש מינה שבן כח אחר מעורב בה הני נמי כח אחר כי': **בור דנייחי.** מזקי בהן שור או תמור: **אי דאפקריה בין לרב בין לשמואל.** דפליגי פ)(בהפקר) בפ' המניח את הכד (לקמן דף כח:): **היינו בור.** דתרוייהו אמרי כל תקלה שהפקיר נפקא לן מבור דחייב דמי היכי דחיובא דבור הוא ברה"ר דהוי הפקר כדאמרינן בפ' שור שנגח את הפרה (לקמן דף מט:) שעל עסקי כריית ופתיחה באה לו אף כל תקלתו שהפקיר חייב דהא נמי מחילת עשייתן לנזק דהוה ליה לאסוקי אדעתיה דסופו ליפול ברוח מצויה: **אש פוכיח.** והיינו דנקט במתני' הלך השור: **שכן דרכו לילך בו'.** אבל אלו לא הזיקו בהליכתן אלא השור והחמור נתקל בהן: **וחזר בהן הדין.** דליכא למפרך מה לבור שכן אין כח אחר מעורב בו ואמינא בהלך השור דמתניתין: **בורו המתגלגל.** כגון הניח אבן ברה"ר ובעודה במקומה לא הזיקה וגלגלה רגלי אדם והמה למקום אחר והזיקה אש: **אי בהדי דאולי מזקי בו'** לא גרס והכי גרסינן **היכי דמי אי דאפקריה בין לרב בין לשמואל בו': מעשיו.** כריית גרמה את הזיק אבל מעשיו של זה לא הזיקו אלא רגלי אדם והמה שגלגלוהו: **שור יוכיח.** שאין מעשה בעלים גרמו הזיק אלא ממנו הזיק והיינו הלך השור דנקט במתניתין: **כל אלו שאמרו.** וקשיא ואזיל להו אלו הפותקים ביבותיהם וגורפים מערותיהם כלומר כל אלו שאמרו חכמים שיש להן רשות להשליך מזקיהן לרה"ר ואלו הן פותקין ביבותיהן פותחין ציורותיהן המקלחים שופכים ששופכין ממנריהן לר"ה: **וגורפין מערותיהן.** ומשליכין זבליהן לרה"ר: **בימות החמה אין להם רשות.** מפני שהרחוב נאה והוא מקלקלו אבל בימות הגשמים שהרחובות מלוכלכות יש להן רשות: **ואע"פ שברשות.** ד"ל משליכין אם הזיקו חייבין: **כחו הוא.** והיינו אדם ותנא ליה במתניתין: שור

לאתויי [א]ליחכה נירו וסכסכה אבניו: **הצד השוה שבהן:** לאתויי מאי אמר אביי [ב]לאתויי אבנו סכינו ומשאו שהניחן בראש גגו ונפלו ברוח מצויה והזיקו היכי דמי אי בהדי דקא אזלי קא מזקי היינו אש מאי שנא אש דכח אחר מעורב בו וממונך ושמירתו עליך הני נמי כח אחר מעורב בהן וממונך ושמירתו עליך ואלא בתר דנייחי אי דאפקרינהו בין לרב בין לשמואל היינו בור מאי שנא בור שכן תחילת עשייתו לנזק וממונך ושמירתן עליך הני נמי תחילת עשייתן לנזק וממונך ושמירתן עליך אלא דלא אפקרינהו לשמואל [ג]דאמר [ד]כולם מבורו למדנו היינו בור לעולם דאפקרינהו ולא דמו לבור מה לבור שכן אין כח אחר מעורב בו תאמר בהני שכח אחר מעורב בהן אש תוכיח מה לאש שכן דרכו לילך ולהזיק בור תוכיח וחזר הדין רבא אמר לאתויי [ה]בור[ו] המתגלגל ברגלי אדם וברגלי בהמה ה"ד אי דאפקרינהו בין לרב בין לשמואל היינו בור מאי שנא בור שכן תחילת עשייתו לנזק ושמירתו עליך הני נמי תחילת עשייתן לנזק ושמירתן עליך אלא דלא אפקרינהו לשמואל דאמר כולם מבורו למדנו היינו בור לעולם דאפקרינהו ולא דמי לבור מה לבור שכן מעשיו גרמו לו תאמר בהני שאין מעשיו גרמו לו שור יוכיח מה לשור שכן דרכו לילך ולהזיק בור תוכיח [ז]וחזר הדין לא ראי זה כראי זה רב אדא בר אהבה אמר לאתויי הא דתניא [ח]כל אלו שאמרו פותקין ביבותיהן וגורפין מערותיהן בימות החמה אין להם רשות בימות הגשמים יש להם רשות אע"פ שברשות אם הזיקו חייבים לשלם היכי דמי אי בהדי דקאזלי מזקי כחו הוא אלא בתר דנייח היכי דמי אי דאפקרינהו בין לרב בין לשמואל היינו בור מ"ש בור דתחילת עשייתו לנזק וממונך ושמירתו עליך הני נמי תחילת עשייתן לנזק וממונך ושמירתן עליך אלא דלא אפקרינהו לשמואל דאמר כולם מבורו למדנו היינו בור לעולם דאפקרינהו ולא דמי לבור מה לבור שכן שלא ברשות תאמר בהני דברשות שור

אי לרב דאמר כו'. לא גרסינן כדפירשנו לעיל[ו]: **מה** לבור שכן אין כח אחר מעורב בו. למאי [ז]דפריך דלא חשיב אש מעשיו גרמו לו לפי שהרוח מסייע לו ה"מ למפרך הכא מה לבור שכן מעשיו גרמו לו תאמר באבנו וסכינו אלא לפי דפירכא שכן אין כח אחר מעורב בו חשיב עפי דהשתא ליכא למימר שור יוכיח אלא אש גרידא ולקמן גבי בור המתגלגל פריך מה לבור שכן מעשיו גרמו לו דלא שייך התם שכן אין כח אחר מעורב בו דהיכי נימא תאמר בור המתגלגל שכן כח אחר מעורב בו דמשמע דלא הוי בור אלא על ידי כח אחר וזה אינו שהרי נעשה בור בלא כח אחר משמעותו ברה"ר: **לאתויי** בור המתגלגל. בכל הספרים כתוב אי בהדי דקא אזלי קמזקי כמו הוא ופירש הקונטרס דלא גרס ליה וטעמא משום דאמרינן לקמן בהמניח (דף מז:) אין דרכן של בני אדם להתבונן בדרכים ובעל התקלה נמי אין לחייבו מטעם אדם המזיק אלא משום דחשיב כרוח מצויה והוי אשו ואין למוחקו בשביל כך דלענין כדי שלא יצאו כ"כ בחוזק שיתיזו וזיקו דרכו להתבונן שפיר ולהכי פריך כמו הוא ויתחייב המגלגל הכל ולא בעל התקלה ואע"ג דלגבי כלב שנטל הארבה והלך לגדיש כו' (לקמן ד' כא:) ופריך בגמרא (ד' כב.) וליחייב בעל הגחלת נמי שהוא בעל התקלה היינו משום דכלב לאו בר דעה הוא אבל הכא [ט]המקלקל בר דעה הוא תדע דאם הליק אש ובא אחר ושרף עליה מכירו או חפר בור ובא אחר ודחף שור חבירו לתוכו אין סברא שיתחייב בעל הבור או בעל האש והמגלגל ברגלי בהמה אם הזיק בהדי דאזלי יתחייבו שניהם בעל הבהמה ובעל התקלה והא דאמרינן לקמן בפרק הפרה (ד' נג:[יא]) שור ואדם שדחפו לבור לענין נזקין כולן חייבין דמשמע אפילו בעל הבור צריך לומר דמיירי אדם בלא כוונה דכיון דאין בכוונה כלל חייב בעל הבור כמו האדם והא דאמרינן (שם) לענין ד' דברים ודמי ולדות אדם חייב האי ד' דברים היינו מזק צער וריפוי ושבת אבל בושת אין חייב עד שיתכוין כדאמר בהמוגל (לקמן ד' פו.) ולא הוי כארבעה דברים דלעיל דהתם לא חשיב נזק והא דאמר (לקמן נג:) לענין כופר ושלשים של עבד שור חייב צ"ל דהיינו דוקא בכוונה אע"ג דלא הוי דומיא דאדם דנשלא בכוונה ליכא כופר ושלשים של עבד כדאי' בשילהי שור שנגח ד' וה' (לקמן ד' מג.): **מה** לבור שכן שלא ברשות. [י]דאפילו עשאו ברשות ואח"כ הפקיר כיון שהפקיר היינו שלא ברשות: **תאמר** בהני דברשות שור יוכיח. וא"ת למ"ד תנא שור לרגלו היכי קאמר שור יוכיח דברשות חייב והא רגל לא מיחייב אלא ברשות הניזק ושם אין לו רשות וי"ל כגון שהלך ברה"ר והתיז והזיק ברה"י דחייב כדאמרינן לקמן (דף יט.): (שיין לע"ב) ה"ג **הכותל** והאילן שנפלו לרשות הרבים והזיקו **פטור מלשלם.** וכן כתוב בספרים של רש"י וכן נספר רב אלפס וכן עיקר אבל אותם דכתוב בהו חייב נשלם לא נהירא דכיון דבשלא הזהירו חייב לא יתכן להקל עליו לפוטרו ממה שמזהירין אותו לקוץ ולסתור: **אי** דאפקרינהו בין לרב בין לשמואל היינו בור. וא"ת והא משמע לקמן בהמניח (ד' כט.) דלכ"ע המפקיר מזקיו לאחר נפילת אונס דפטור והאי נמי אונס הוא דבנין ונטיעה שעשה לא פשע כלום וי"ל כיון שהזהירו לקוץ ולסתור שלא יזיקו ועבר הזמן הוי פושע והוי כמפקיר [י]וכשיו לאחר נפילת פשיעה:

היינו בור. לכאורה נראה דמיירי כשהזיקו כותל ואילן בשעת נפילה גופה ואפ"ה מדמה ליה לבור מדלא קאמר הכא אי בהדי דקאזלי קמזקי היינו אש ועוד דאי בהזיק דלאחר נפילה מיירי אמאי פטור מלשלם הלא כיון שנפלו מיד היה לו לסלקן ועוד דא"כ לא הוה ליה למיתני לקוץ ולסתור אלא נתנו לו זמן לפנותו ולסלקו כיון דבהזיק דלאחר נפילה מיירי אע"ג דבור אין הולך להזיק ואלו הולכים ומזיקין יש לנו ללמדם מבור דעדיף היזק דידהו שהולכים ומזיקין מבור שאינו הולך ומזיק אלא מזיק במקומו ונראה דבהזיק דלאחר נפילה נמי

מד א מיי' פי"ד מהל' מזקי ממון הלכה ח
סמג עשין סט טוש"ע ח"מ סי' תיח סעיף ג:
מה ב ג מיי' פי"ג מהלכות מזקי ממון הלכה ב ג סמג עשין ע טוש"ע ח"מ סי' תיא סעיף ג:
מו ד מיי' שם טור ש"ע שם סעיף ג:
מז ה מיי' שם הלכה יג סמג שם טוש"ע ח"מ סי' תיד סעיף ג:

גליון הש"ס

תוס' ד"ה מה לבור שכן שלא ברשות דאפ' עשאו ברשות. עי' לקמן כח ע"ב תוס' ד"ה ה"מ:

מוסף רש"י

כולם מבורו למדנו. כל תקלה בור הוא ופע"ג דלא הפקיר (לעיל ג.). כל אלו שאמרו. חכמים מותרין לקלקל ברה"ר, ואלו הן פותקין ביבותיהן. לקלח שופכין שלהן ברה"ר סי', כיצ ציור המקלח שופכין של מי תעמיס הנים ברה"ר (לקמן ל.).

רבינו חננאל

לאתויי ליחכה נירו וסיכסכה אבניו: **פ"ם** הצד השוה שבהן כו' לאתויי מאי אמר אביי לאתויי אבנו וסכינו ומשאו שהניחן בראש הגג ונפלו ברוח מצויה והזיקו בתר דנייחי. אבל [אי] בהדי דקאזלי אזקי לא איצטריך לרבויי ליה דהיינו אש אלא אפי' בתר דנייחי. רבא אמר לאתויי בור המתגלגל כו' רב אדא בר אהבה אמר לאתויי הא דתניא כל אלו שאמרו פותקין ביבותיהן וגורפין מערותיהן בימות החמה אין להן רשות בימות הגשמים יש להם רשות אע"פ שיש להן רשות אם הזיקו חייב לשלם. ומקום חלוקת רב ושמואל כבר פירשנוהו

שור יוכיח מה לשור שכן דרכו לילך ולהזיק בור תוכיח וחזר הדין רבינא אמר לאתויי הא דתנן [6]א הכותל והאילן שנפלו לרה"ר והזיקו פטור מלשלם והזיקו פטור מלשלם [2]נתנו לו זמן לקוץ את האילן ולסתור את הכותל ונפלו בתוך הזמן והזיקו פטור לאחר הזמן חייב היכי דמי אי דאפקרה בין לרב בין לשמואל היינו בור מאי שנא בור דהזיקו מצוי ושמירתו עליך הני נמי הזיקן מצוי ושמירתן עליך אי דלא אפקרינהו לשמואל דאמר כולם מבורו למדנו היינו בור לעולם דאפקרינהו ולא דמי לבור מה לבור שכן תחילת עשייתו לנזק תאמר בהני שאין תחילת עשייתן לנזק שור יוכיח מה לשור שכן דרכו לילך ולהזיק בור תוכיח וחזר הדין: כשהזיק חב המזיק: חב המזיק חייב המזיק מיבעי ליה אמר רב יהודה אמר רב האי תנא ירושלמי הוא דתני לישנא [3]קלילא: לשלם תשלומי נזק: [4]ת"ר [1]מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם מיטב שדהו של ניזק ומיטב כרמו של ניזק דברי רבי ישמעאל ר' עקיבא אומר לא בא הכתוב אלא לגבות לנזקין מן העידית וק"ו להקדש ור' ישמעאל אכל שמינה משלם שמינה אכל כחושה משלם שמינה אמר רב אידי בר אבין הכא במאי עסקינן כגון שאכל ערוגה בין הערוגות ולא ידעינן אי כחושה אכל אי שמינה אכל דמשלם שמינה אמר רבא ומה אילו ידעינן דכחושה אכל לא משלם אלא כחושה השתא דלא ידעינן אי כחושה אכל אי שמינה אכל משלם שמינה המוציא מחבירו עליו הראיה אלא אמר רב אחא בר יעקב הכא במאי עסקינן [5]כגון שהיתה עידית דניזק כזיבורית דמזיק ובהא פליגי רבי ישמעאל סבר בדניזק שיימינן ורבי עקיבא סבר [7]בדמזיק שיימינן מ"ט דרבי ישמעאל נאמר שדה למטה ונאמר שדה למעלה מה שדה האמור למעלה דניזק אף שדה האמור למטה דניזק ורבי עקיבא מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם דהאיך דקא משלם ורבי ישמעאל * אהני [8]גזרה שוה ואהני קרא אהני גזרה שוה כדקאמינא אהני קרא כגון [9]דאית ליה למזיק עידית וזיבורית ועידית לניזק וזיבורית דמזיק לא שויא כעידית דניזק דמשלם ליה ממיטב דידיה דלא מצי אמר ליה תא את גבי מזיבורית אלא גבי ממיטב ר' עקיבא אומר לא בא הכתוב אלא לגבות לניזקין מן העידית וקל וחומר להקדש מאי קל וחומר להקדש אילימא דנגח תורא דידן לתורא דהקדש [2]שור [10]רעהו אמר רחמנא [11]ולא שור של הקדש אלא לאומר הרי עלי מנה לבדק הבית דאתי גזבר ושקיל מעידית לא יהא אלא בעל חוב ובעל

נמי מני מיירי ופטור מלשלם וכגון שלא נודע לבעליו שנפלו או ידעו ולא יכלו לסלקו כל כך מהר והא דלא קתני נתנו לו זמן לסלקו ולפטורו משום דבהיזק נפילה גופה נמי מיירי ונתנו לו זמן לקוץ ולסתור ולפטורו קאמר והשתא אתי שפיר דמדמה ליה לבור טפי מלשלם ואף על גב דבשעת נפילה יש לדמותו לשם כמו לבור דמשלם חלוק במה שאין כח אחר מעורב בו ומבור חלוק במה שאין תחילת עשייתן לנזק אלא לכך דימה אותו לבור משום דבהיזק דלאחר נפילה אין לדמותו כלל לשם אלא לבור:

חב חייב מיבעי ליה. בשאר דוכתין לא דייק הכי כגון [6]אין חבין לאדם אלא בפניו ותופס לב"ח במקום שחב לאחרים [6]דהתם לא שייך לשון חיוב אלא לשון חובה: **ורבי ישמעאל אכל שמינה.** פירוש בשלמא אכל שמינה משלם שמינה אלא אכל כחושה אמאי משלם שמינה אי נמי ה"פ כיון דבשמינה אין משלם אלא שמינה כמו שהזיק ולא קנסינן ליה לשלם יותר ממה שהזיק א"כ כשאכל כחושה נמי לא לקנסיה לשלם יותר ממה שהזיק לשלם שמינה וא"ת אמאי טעי טפי בדברי ר' ישמעאל לומר שאם אכל כחושה משלם שמינה יותר מדברי ר' עקיבא דלמא רבי עקיבא קאמר נמי שאם אכל ערוגה כחושה משלם ערוגה שמינה שבשדותיו וי"ל לפיכך טעה בדברי רבי ישמעאל טפי משום דקאמר רבי עקיבא לא בא הכתוב אלא לגבות לניזקין מן העידית משמע ששמע מר' ישמעאל שבא הכתוב לחייב יותר ממה שהזיק כגון דאם אכל כחושה משלם שמינה:

כגון שהיתה עידית דניזק כזיבורית דמזיק. ואיפכא לא מצי למימר דכ"ע מודו דאין משלם אלא עידית שיש לו ואין צריך לקנות כדאמרינן לקמן (ד' ז:) אין לו אלא זיבורית כולם גוזין מן הזיבורית ומיהו אי בשל עולם הן שמין המ"ל כגון דזיבורית דמזיק כעידית דעלמא דלר' עקיבא גוזין מן הזיבורית ולר' ישמעאל יהיב ליה מעידית דניזק ואפילו למ"ד בשלו הן שמין המ"ל דלית ליה למזיק כעידית דניזק דלמ"ד כסף לו מיטב ישלם כסף לרבי ישמעאל ולר' עקיבא לא ישלם אלא ממיטב שלו: **שור** רעהו כו'. תימה ולוקמה בשן ורגל שהזיק את ההקדש דהתם לא כתיב רעהו ומקרן ליכא למיף דאינה מועדת מתחילתה ובגזרה שוה דתמה נתינה ישלם כסף נמי לא יליפינן דלא נתקבלה אלא לענין תשלומי מיטב דאי לכל מילי ליפטרו כולהו מטמון וברה"ר וכליס ופסולי המוקדשין וי"ל דכולהו מזקין פטורין בהקדש כדמוכח בירושלמי ברים הניזקין דקאמר התם כמה אנן קיימין אי בהכשר מזקין הא תניא שור רעהו ולא שור של הקדש ואי בנזקי גופו הא תני רבי חייא מזקין להדיוט ואין מזקין לגבוה אלא בגאומר הרי עלי מנה לבדק הבית משמע דלא משכחת מזקין בהקדש לא בשן ולא ברגל פדייה אין מעילה בקרקעות דכל הממחר לקרקע כקרקע דמי: ובעל

בא הכתוב אלא לגבות לנזקין מן העידית וקל וחומר להקדש דסבר ליה כר' שמעון בן מנסיא.

שור יוכיח. שבראשון ב"ד הוא מהלך בהה"ר שהרי כל אדם יש לו רשות בכך ואם הזיק חייב אף אתי אבא כו' והיינו הלד השור דמתני': **נתנו לו זמן.** ב"ד: **מאי שנא בור שכן הזיקו מלוי.** שדרך שנופלין שם בהמות. ואי קשיא הא מילתא דאמרן לעיל [ג.] דרגל הזיקה מלוי ולא בור לאו פירכא היא דבור הזיקו מלוי אבל אינו מלוי כ"כ כי רגל שכל שעה היא מהלכת: **אחילם.** בגין הכותל ונטיעת האילן לא היה לנזק: **מיטב שדהו של ניזק.** שאם אכלה ערוגה בשדהו שמין ערוגה משובחת של ניזק כמה יפה עכשיו עם פירותיה וכמה תהא יפה בלא פירות ונותן לו: **לא בא הכתוב אלא לגבות לנזקין מן העידית.** של מזיק דשמין ערוגה של ניזק לפי מה שהיא ואם מזיק בא ליתן לו קרקע בדמי נזקו נותן לו מיטב שדותיו שזה אותן דמיס: **וקל וחומר להקדש.** מפרש לקמן: וקפריך **ורבי ישמעאל אכל ערוגה שמינה.** ודאי דין הוא דלשלם שמינה: **אכל כחושה.** מי משלם שמינה בתמיה: **בין בערוגות.** ויש שם ערוגות שמינות וטעונות פירות הרבה וכחושות וטעונות מעט ולא ידעינן הך ערוגה הנאכלת מהי ניהו: **בשאר משום דלא ידעינן משלם שמינה.** בתמיה. הא ניזק הוא מוליא מחבירו ועליו הראיה: ה"ג **אלא אמר רב אחא בר יעקב.** מודה רבי ישמעאל דלא משלם אלא דמי ערוגה לפי מה שהיא ובהא פליג כגון שהיתה עידית דניזק כזיבורית דמזיק רבי ישמעאל סבר בדניזק שיימינן דהא דכתיב בקרא שישלם לו בדמי נזקו מקרקע מיטב אשדות דניזק קאי ומשלם ליה מזיק דמי נזקו קרקע מזיבורית שלו בשוה נזקו שהרי הוא כמיטב שדהו של ניזק: **ורבי עקיבא סבר בדמזיק שיימינן.** למיטב דקרא דיהיב ליה מעידית דידיה: **נאמרה שדה למטה.** מיטב שדהו ישלם: **ונאמרה שדה למעלה.** ונער בשדה אחר[8]: **אף שדה האמור למטה של ניזק.** והכי קאמר קרא שאם יש למזיק קרקע הדומה לעידית דניזק ישלם לו היימנה שיעור דמי נזקו: **מיטב שדהו של האיך דקא משלם.** דהיינו שדה של מזיק ולא אחי גזרה שוה ועקר ליה לקרא: **ואהני קרא.** דמשמע מיטב דהאיך דקא משלם: **משלם ליה ממיטב דידיה.** הואיל וזבורית שלו לא הוא כעידית דניזק: **שור רעהו אמר רחמנא ולא שור דהקדש.** דאם נגח שור של הקדש פטור והוא הדין לכל שאר נזקין שאם מזיק את ההקדש פטור. ליתנא אחרינא להכי נקט שור הקדש ולא מוקי לה בגאומלת בהמתו שדה הקדש משום דלא משכחת לה דאי שדה מרס להכניס הוי וכשדה הדיוט דמי וליכא למימר ק"ו להקדש ושדה הקדש נמי דהוי לגורך בדק הבית או המקדיש פודהו לגאלתו או מוכרן אותו לגאלתו לאחר וכשיוצא ביובל להכניס הוי דכתיב (ויקרא כ:) והיה השדה בצאתו ביובל וגו' להכניס הוי ואי קודם

ג) ב"מ קיח:, **ב)** [עי' רש"י שבת קנג: ד"ה קלי], **ג)** [לקמן נט. גיטין מח: (ושם כל הסוגיא)], **ד)** [עי' תוספות ערכין טו. ד"ה הוו], **ה)** [לא לי למזיק עידית וזיבורית ועידית דניזק לא שוא כעידית דמזיק וזיבורית דמזיק לא שוא כעידית דניזק כל שהיה כעידית דניזק כו' כל"ל מהרי"ם בשם ה"ר שמואל], **ו)** [לקמן לו:], **ז)** [שמות כב], **ח)** [גיטין יא:], **ט)** [שם: ב"מ יב.].

תורה אור השלם

1. כִּי יַבְעֵר אִישׁ שָׂדֶה אוֹ כֶרֶם וְשִׁלַּח אֶת בְּעִירוֹ וּבִעֵר בִּשְׂדֵה אַחֵר מֵיטַב שָׂדֵהוּ וּמֵיטַב כַּרְמוֹ יְשַׁלֵּם: שמות כב ד

2. וְכִי יִגֹּף שׁוֹר אִישׁ אֶת שׁוֹר רֵעֵהוּ וָמֵת וּמָכְרוּ אֶת הַשּׁוֹר הַחַי וְחָצוּ אֶת כַּסְפּוֹ וְגַם אֶת הַמֵּת יֶחֱצוּן: שמות כא לה

גליון הש"ס

גמ' אהני ר"ש. עי' ערכין טו ע"ז תוס' ד"ה הו"ל ג' כתובים:

רבינו חננאל

למעלה. רבינא אמר [לאתויי הא דתנן] הכותל והאילן שנפלו לרשות הרבים והזיקו פטורין [מלשלם] נתנו לו זמן [לקרע את האילן ולסתור את הכותל] ונפלו בתוך הזמן והזיקו פטור לאחר זמן חייב: לעולם דאפקרינהו ולא דמו לבור אלא אחו במה הצד. וקיימא לן כרבינא דבתרא הוא ריש אומרין בכולהו דלא פליגי אלא כל חד וחד דייק ומוקים: **פיס'** לשלם תשלומי נזק במיטב הארץ: ת"ר מיטב שדהו של ניזק דברי ר' ישמעאל ואקשי עליה אכל ערוגה שמינה משלם שמינה. אכל אם אכל ערוגה רזה ישלם שמינה דקאמרת במיטב של ניזק כלומר רואין ערוגה שהיא מיטב של ניזק ומשלם לו המזיק כמותה. ופריק לעולם אינו משלם אלא כשיעור מה שאכל בלא תוספת וכגון שהי' העידית שהיא מיטב דניזק כזיבורית של מזיק ר' ישמעאל אומר נותן לו המזיק הזיבורית שלו דלגבי ניזק מיטב הוא. ואמר מאי טעמא נאמר שדה למעלה שנאמר ובער בשדה אחר והיא השדה של ניזק ונאמר שדה למטה מיטב שדהו מה שדה האמור למעלה דניזק אף שדה האמור למטה דניזק. ר' עקיבא אומר מיטב שדהו של מזיק וקל וחומר להקדש. ואמרי' ר' עקיבא דייק מיטב שדהו [ישלם] של משלם והוא המזיק. ור' ישמעאל אהני גזירה שוה כדאמרן. ואהני דקדוקי דקרא דאי אית לימזיק עידית וזיבורית וזיבורית דידיה לא שוה כעידית דניזק משלם לו ממיטב שלו. ר' עקיבא אומר לא

מסורת הש"ס

מתא א ב מיי' פרק יג מהלכות מזקי ממון הלכה יט סמג עשין מז סמ טור ש"ע ח"מ סי' תכח סעיף ה:

מתא ג ד טוש"ע ח"מ סי' תיט סעיף ה:

נ ה מיי' פ"מ מהלכות מזקי ממון הלכה ח סמג עשין מז:

מוסף רש"י

הכותל והאילן שנפלו לרה"ר והזיקו פטור מלשלם. דמאי הוה ליה למיעבד, אנוס הוא (ב"מ קיז:). נתנו לו זמן. שראוהו ב"ד שהיה נוטה ואמרו לו סמוך (שם). מיטב שדהו של ניזק. השתא משמע שאם שילם בעינו ואכלה ערוגה של בית אחה בשדה אחרת, שמין ערוגה יפה שבכל שדה ניזק ונותן לו דמיה, ואפילו היתה זו כחושה, ולקמן פריך אכל כחושה משלם שמינה (גיטין מח:). לא בא הכתוב. להחמיר עליו יותר ממה שהזיק, אלא לגבות לנזקין. שיטול דמי נזקו כמות שהוא, מן העידית. שאם אין לו משות ורוצה לפרוע קרקע בשומא נריך ליתן לו מקרקע מעולה שלו (שם). ערוגה בין הערוגות. וכיו בהן כחושות ושמנות מעורבות זו אצל זו (שם). המוציא מחבירו עליו הראיה. עליו להביא עדים לברר את הספק, ודאוריתא היא בב"ק (לקמן מו:) מי מעל דבריהם יבא עליהם שמות כד) יבא דאיהם (גיטין שם). כגון שהיתה עידית דניזק כזיבורית דמזיק. ולרבי שמעאל נמי אין שמין אלא ערוגה אלא לפי מה שהיתה, אם שמינה שמינה אם כחושה כחושה, ולאמר שיעשוה בב"ד ואמר אין משות לפורעו יטול קרקע בדמי מעות נזקו בא להגבותו מזיבורית שלו היא טובה כעידית של ניזק אלא אומר מעידית שלך בגמיני לפי דמי נזקי שכן אמרה תורה מיטב שדהו בגו' (שם מט:). בדניזק שיימינן. ומיטב שאמרה תורה, שאם בא להגבותו קרקע גרוע מעידיתו של ניזק ויש לו להגבותו בערוגה במיטב של ניזק, על דמו יגבנה ממיטב, אבל בחוכה מעידיתו של ניזק אין לו לגוף את המזיק בקרוע ואפילו יש לו (שם). בדמזיק שיימינן. ממיטב שדותיו אמרה תורה שיגבנו (שם). נאמר שדה למטה. לענין תשלומין, מיטב שדהו וגו' ונאמר שדה למעלה. לענין מזק ובער בשדה אחר (שם). דהאיך דקא משלם. שהרי ישלם כמיני, בשלם דכתוב מדבר, דהיינו מזיק, דאמר קאמר ר"ש לא בא הכתוב לגבות לנזקין מן העידית ולשקול מלי דמזיק לגביה כאילו לא הוה ליה עידית (שם). וקל וחומר להקדש. וקא סלקא דעתך בניזקין נמי קאי (שם). לא יהא אלא בעל חוב. בדבעלמא בעלמא דקניל עליה מי עדיף מחוב דתנן בבעוטים, דאם החמירה תורה בניזקין לא יליפינן חוב מעיה (שם).

וכעל חוב דינו כבינונית. במס' גיטין בפרק המזקין (ד' מח:): **וכי תימא קסבר ר"ע כו'.** אפילו הכי לא גמרינן הקדש מיניה דאיכא למיפרך מה לב"ח שכן יפה כחו בנזקין שהדיוט הוא טוען בהזיקו מן העדית: **תאמר בהקדש שהורע כחו בנזקין.** דלא שקיל נזק מידי: **דתניא ר"ש בן מנסיא אומר.** ברייתא פירקין דשור שנגח [מרבעה וממשה]: **משלם נזק שלם.** וקדריש ליה לרעהו[ג] הכי שור של רעהו הוא דכי הוי מזיק תם לא משלם אלא חצי נזק אבל אי מזיק שור של הקדש משלם מזיק נזק שלם ואפילו תם וקאמר ר"ע דשקל הקדש שיעור דמי שורו מעדית קרקעות של מזיק: **דלמא דכ"ע בדניזק שיימינן.** ולא משלם ליה מזיק אלא זיבורית הואיל והוא כעדית דניזק דמודה ר"ע לר' ישמעאל דאמר מיטב שדהו של ניזק ועדית דקאמר ר"ע עדית דניזק קאמר ולא אתי לאיפלוגי עליה אלא בהקדש: **וכפלוגתא דר"ש בן מנסיא ורבנן פליגי.** דשמעיה ר"ע לרבי ישמעאל דלא איירי אלא בהדיוט אבל בנזקי הקדש פטר ליה ואתי ר"ע לפלוגי עליה: **א"כ מאי לא בא הכתוב.** דמשמע דבקרא גופיה פליגי דלא בא הכתוב להכי אלמא בהדיוט נמי פליגי: **ועוד מאי ק"ו להקדש.** הואיל ומן העדית דקאמר ר' עקיבא אינשי קאי ולאקולי אתא דיהיב ליה מזיק מזיבורית מאי ק"ו להקדש גריעותא הוי ולר"ע יפה כחו דהקדש בנזקין דאמר דאפילו הוי מזיק תם שקיל הקדש נזק שלם ונפקא ליה מרעהו: **ועוד.** תניא בהדיא דמן העדית דקאמר ר"ע אמזיק קאי: **ישיב.** כסף ישיב לבעליו דהוה ליה למיכתב בעל הבור ישלם כסף לבעליו ישיב דכתב רחמנא למה לי הואיל וכבר כתיב ישלם לרבות כל השבות: **מדעתו.** אי משלם ליה מזיק נזקו מדעתו דלא אטרחיה לבעוק עליו בב"ד שקיל סודין אבל אם אינו רוצה המזיק לשלם נזקו לניזק אלא בב"ד דהיינו בעל כרחו אינו משלם אלא כסף[ד]: **דיקא נמי.** דגבי מיטב כתיב מזיבורית מאי ק"ו להקדש גריעותא הוא וקשה לפי' דאין זה גריעותא אלא חומרא דר"י פוטר לגמרי מזיק את ההקדש ור"ע מחייבו נ"ש ולענין מיטב נמי חזיבות הוא דמשלם ממיטב דניזק ולא מגרוע דניזק וגראה לר"י דה"פ מאי ק"ו להקדש דלענין חיובא מזיק בהקדש לא קאמר דהא מקרא דר"ש נפקא אלא לענין מיטב קאמר ולא הוה לר"ע לאהדורי לרבי ישמעאל ק"ו להקדש כיון דרבי ישמעאל היה מודה בכך אי לאו משום דפטר ליה לגמרי:

ישיב לרבות שוה בכסף. בפ"ק דקדושין (דף ח. עה.) דרשינן נמי הכי גבי עבד עברי ויש [שום] לריכותא (ע"ש דף ב. בתוספות ד"ה בפרוטה): **ישלם** מדעתו משמע. ואת"ת דבפרק הזרוע (חולין ד' קל: ושם ד"ה תנא) ישלם בעל כרחו משמע דקאמר תנא תני ישלם דברי ר' אליעזר ואת אמרת מדת חסידות שנו כאן וי"ל דהתם לא קאמר אלא דלא הוי מדת חסידות אלא בדין חייב ועוד אמר ר"ת דה"ק תנא תני ישלם דברי רבי אליעזר ופליגי רבנן עליה ואת אמרת וכו' ועל מדת חסידות לא הוו פליגי רבנן ובאלו הכי צריך לפרש התם כן: **מי** שהיו לו בתים כו'. לא מיירי בבתים שדר בהם דהא תנן במסכת פאה (פ"ח מ"ח) אין מחייבין אותו למכור ביתו וכלי תשמישו:

אי דאייקור ארעא אפילו פורתא נמי **לא ליספו** ליה. אף על גב שאינו מוצא ליתן עליהם מאתים זוז לא יטול אלא לפי שגרם לעצמו ופשע דלא הוי ליה למיעל ולמיפק אזוזי אבל אם לא פשע אפילו שוות יותר ממאתים זוז יכול ליטול קודם שימכור בפחות משויין ורב אלפס מפרש בעשיר ועד מחצה היינו [א] עד שימצא שיקנה אותם לכל הפחות בחצי דמיהן וגרסינן בתר הכי אלימא דזיל ארעתא דכ"ע ודידיה נמי זל בהדייהו אפילו הוזלו כל כך שאפילו המחצה לא יתנו לו לא ליספו ליה כיון דזל ארעתא דכ"ע ושוות מאתים זוז אף לפי הזול אלא דאייקור כ"ע אפילו טובא נמי ליספו ליה פי' אפילו מוצא שיתנו

מסורת הש"ס

ב) לקמן לז: גיטין מט., ג) לקמן ט. י: יד: [ערכין כז.], ג) [שמות כא], ד) כס"ל: מיטב,

תורה אור השלם

1. כִּי יִבְעַר אִישׁ שָׂדֶה אוֹ כֶרֶם וְשִׁלַּח אֶת בְּעִירוֹ וּבִעֵר בִּשְׂדֵה אַחֵר מֵיטַב שָׂדֵהוּ וּמֵיטַב כַּרְמוֹ יְשַׁלֵּם: שמות כב ד
2. בַּעַל הַבּוֹר יְשַׁלֵּם כֶּסֶף יָשִׁיב לִבְעָלָיו וְהַמֵּת יִהְיֶה לוֹ: שמות כא לד

הגהות הגר"א

[א] תוס' ד"ה אי כו' ועד מחצה היינו כו' נ"ב ורמב"ם מפרש מחצה למיהן ממש וכן פורתא טובא ממש:

מוסף רש"י

איכא למיפרך. כלומר אפילו סבירא ליה הכי לא יפטין הקדש מיניה, דאיכא למיפרך מה לבעל חוב שהוא הדיוט דינא הוא דלשקול בעדית, שכן יפה כוחו בנזקין. שכן יפה הכחוב כמו נמקין שאבנו חייב בנזקו (גיטין מח.). **משלם נזק שלם.** ולגבי חיקן הקדש דריש הכי, לרעהו הוא דמחייב אבל הקדש שהזיקה פטור (שם). **אי הכי.** דל"ע כר"ש אוקמת ליה, מאי דוחקין דאוקמת פליגא דרשא בשומא דניזק ומזיק, דלמא לגנות מן העדית דקאמר ר"ע נמי מעדית דניזק קאמר, דהיא זיבורית דמזיק כרי ישמעאל, ואתיא לא פליג עליה אלא בק"ו להקדש, דר' ישמעאל לא סבירא ליה דר"ש בן מנסיא (שם). **אם כן.** דלא פליג עליה דרשא, **מאי לא בא הכתוב.** דקאמר, דמשמע לא בא לכך אלא לכך (שם). **ועוד.** אי ר"ע קולא קאמר לגבי מזיק כרבי ישמעאל, **מאי** קל וחומר להקדש. דקאמר, הואיל וקולא היא אימי מני למימר וק"ו דמקלינן נמי גבי הקדש (שם). **תניא בהדיא.** דלר' עקיבא בדמזיק שיימינן (שם).

נא א מיי' פי"ט מהל' מלוה ולוה הלכה ה סמג עשין לד טוש"ע מ"מ סי' קז סעיף ח:

נב ב מיי' פ"א מהל' נזקי ממון הלכה ב ופ"ח הלכה י סמג עשין סז טור ש"ע מ"מ סי' שפט סעיף ב וסי' מיט סעיף ח:

נג ג מיי' פ"ט מהלכות מתנות עניים הלכה מז טוש"ע יו"ד סי' רנג סעיף ג:

רבינו חננאל

רמי ליה אביי לרבא לר' עקיבא דקתני מיטב שדהו של מזיק והתניא כסף ישיב לבעליו לרבות שוה כסף פי' ישיב כל מה שמשלם המזיק שוה היא דבדידיה חלה רחמנא דכתיב ישיב. ופריק אם בא המזיק לשלם מעצמו כל מה שירצה משלם ואם דוחה מלשלם וב"ד גובין ומוציאין ממנו אין גובין אלא מיטב. ודייק רב עולא מדכתיב ישלם ש"מ על כורחו. ואקשו עליה מי כתיב ישולם אדרבה ישלם מדעתו משמע. ח) פי' מאכילין אותו מעשר עני עד מחצה אם הוזלו נכסיו משום דדחיק לזבוני מאכילין אותו מעשר עד שיעור חצי נכסיו שביקש למכור שאין דרך לזול יתר מיכן. אם הוזלו עד חצי דמיהן מה ששוה בניסן ק' זוזי לא משכח בה בתשרי [אלא] נ' זוזי מאכילין אותו מעשר עני ולא שבקינן ליה לזבוני בהכי. האי נמי לגבי נזיקין אם בא לגבות ממון בתשרי דזילא ארעא ואמר ליה הניזק דיני בעדית הב לי בינונית כמו ששוה עכשיו ואמר ליה המזיק אי שקלת מיטב שקול בזול כי השתא דלא יכילנא לדהוחך דהא דינך בעדית ואי בעית בינוני שקול כמו ששוה בניסן דקרינא ביה ישיב לרבות שוה כסף כי האי גונא מה ששוה בניסן. ודחיי לה כלומר אם כן הורעתה כחו של נזקן אלא אי איכא לדמויה להא דתניא הרי שהיו לו בתים שדות וכרמים ואינו מוצא למכור מאכילין אותו מעשר עני עד מחצה.

ח) ל"ל אלא אמר אביי כדאמר דתניא הרי שהיו לו וכו'.

עין משפט
נר מצוה

[1] ובעל חוב בבינונית וכי תימא סבר ר"ע כל בעל חוב נמי בעדית איכא למיפרך מה לבעל חוב שכן יפה כחו בנזקין תאמר בהקדש שהורע כחו בנזקין לעולם דנגח תורא דידן לתורא דהקדש ודקא קשיא לך שור רעהו אמר רחמנא ולא שור של הקדש ר"ע סבר לה כר"ש בן מנסיא דתניא [6] ר"ש בן מנסיא אומר שור של הקדש שנגח שור של הדיוט פטור שור של הדיוט שנגח שור של הקדש בין תם בין מועד משלם נזק שלם אי הכי ר' ישמעאל ור"ע ממאי דבעדיות דניזק וזיבורית דמזיק פליגי דלמא דכ"ע בדניזק שיימינן והכא בפלוגתא דר"ש בן מנסיא ורבנן קמפלגי ר"ע סבר כר"ש בן מנסיא ור' ישמעאל סבר כרבנן א"כ מאי לא בא הכתוב ועוד מאי ק"ו להקדש ועוד הא אמר רב אשי תניא בהדיא [1] מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם מיטב שדהו של ניזק ומיטב כרמו של ניזק דברי רבי ישמעאל ר"ע אומר [2] מיטב שדהו של מזיק ומיטב כרמו של מזיק: רמי ליה אביי לרבא כתיב מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם מיטב אין מידי אחרינא לא והתניא [3] [2] ישיב לרבות שוה כסף ואפילו סובין לא קשיא כאן מדעתו כאן בעל כרחו אמר עולא בריה דרב עילאי דיקא נמי דכתיב ישלם בעל כרחו א"ל אביי מי כתיב ישולם ישלם כתיב מדעתו משמע אלא אמר אביי כדמר דתניא [4] הרי שהיו לו בתים שדות וכרמים מאכילין אותו מעשר עני עד מחצה והוי בה מר היכי דמי אי הוזל ארעתא דכ"ע ודידיה נמי זל בהדייהו אפילו טובא נמי ליספי ליה דהא זול דכ"ע נמי אלא דאוקיר ארעתא דכולי עלמא ודידיה איידי דעייל ונפיק אזוזי זל ארעיה אפילו

ברגל ולא בחדש המזיק אלא באומר הרי עלי מנה וכן משמע במתני' דתנא (לקמן דף ע:) נכסים שאין בהם מעילה ואכולהו אבות קאי ואפילו אנזקין דאדם למאן דאמר מבעה זה אדם והא דאמר שמואל בהשואל (ב"מ ד' צט:) כי יאכל פרט למזיק דלא משלם חומש ומשמע הא קרן חייב היינו מדרבנן וגראה דשאר נזקין דפטירי בהקדש גמירי מקרן ומאדם ומבור דפטר בו פסולי המוקדשים וכ"ש הקדש ואת"ת הימי ילפינן שן מכולהו מה לשן שיש הגאה להזיקה וי"ל דיותר ראוי להתחייב אדם המזיק בדיש ממזיק ע"י שילוח בעירה ואת"ת דעהו דכתב רחמנא למה לי הא מוכי יאכל נפקא כדאי' במסכת מעילה (דף יט.) מקיש רחמנא הקדש לתרומה מה תרומה כתיב כי יאכל פרט למזיק אף הקדש כל מילי דאכילה ומזיק ליה פטור ולאו דוקא מידי דאכילה כדאיתא התם וי"ל דאי לאו דאשכחן דפטור מזיק הקדש לא הוה דרשינן מכי יאכל פרט למזיק אלא למעטו חומש לחודיה ואע"ג דכי יאכל בתרומה כתיב ושם חייב מזיק קרן דממון דכהן הוא מ"מ מהאי קרא דכי יאכל לא נפיק אלא מקרא אחרינא דהוי כגוזל חבירו ומזיקו ומיהו למ"ד (לקמן כו.) דאיכא כופר ברגל לא אתיא מכל הני דמה לקרן ואדם וכור דלא משלם כופר בפעם ראשונה ולרבי טרפון דאית ליה (שם) כופר אלא בתם ניחא:

ורבי עקיבא סבר לה כר' שמעון. תימה לעיל (דף ה.) כי מוקי לה עדים זוממין כר"ע ליקשי אי ר"ע ליתני תרי גווני שור לחזיק שור דהדיוט ושור לחזיק שור דהקדש וי"ל דבהקדש לא קמיירי אף קשה כי נמי סבר כר"ש לפרוך מה להדיוט שכן יפה כחו בנזקי אדם ולמאי דפי' דלא דרשינן כי יאכל פרט למזיק דלא משלם כלל אלא משום דכתיב רעהו אתי שפיר אף קשה ולפרוך שכן יפה כחו בנזקי בור: **ועוד מאי** ק"ו להקדש. פירש הקונטרס הואיל ומן העדית דא"ר עקיבא אינשי קאי ולאקולא אתא דיהיב ליה מזיק מזיבורית מאי ק"ו להקדש גריעותא הוא וקשה לפי' דאין זה גריעותא אלא חומרא דר"י פוטר לגמרי מזיק את ההקדש ור"ע מחייבו נ"ש ולענין מיטב נמי חזיבות הוא דמשלם ממיטב דניזק ולא מגרוע דניזק וגראה לר"י דה"פ מאי ק"ו להקדש דלענין חיובא מזיק בהקדש לא קאמר דהא מקרא דר"ש נפקא אלא לענין מיטב קאמר ולא הוה לר"ע לאהדורי לרבי ישמעאל ק"ו להקדש כיון דרבי ישמעאל היה מודה בכך אי לאו משום דפטר ליה לגמרי:

ישיב לרבות שוה בכסף. בפ"ק דקדושין (דף ח. עה.) דרשינן נמי הכי גבי עבד עברי ויש [שום] לריכותא (ע"ש דף ב. בתוספות ד"ה בפרוטה): **ישלם** מדעתו משמע. ואת"ת דבפרק הזרוע (חולין ד' קל: ושם ד"ה תנא) ישלם בעל כרחו משמע דקאמר תנא תני ישלם דברי ר' אליעזר ואת אמרת מדת חסידות שנו כאן וי"ל דהתם לא קאמר אלא דלא הוי מדת חסידות אלא בדין חייב ועוד אמר ר"ת דה"ק תנא תני ישלם דברי רבי אליעזר ופליגי רבנן עליה ואת אמרת וכו' ועל מדת חסידות לא הוו פליגי רבנן ובאלו הכי צריך לפרש התם כן: **מי** שהיו לו בתים כו'. לא מיירי בבתים שדר בהם דהא תנן במסכת פאה (פ"ח מ"ח) אין מחייבין אותו למכור ביתו וכלי תשמישו:

אי דאייקור ארעתא אפילו פורתא נמי **לא ליספו** ליה. אף על גב שאינו מוצא ליתן עליהם מאתים זוז לא יטול אלא לפי שגרם לעצמו ופשע דלא הוי ליה למיעל ולמיפק אזוזי אבל אם לא פשע אפילו שוות יותר ממאתים זוז יכול ליטול קודם שימכור בפחות משויין ורב אלפס מפרש בעשיר ועד מחצה היינו [א] עד שימצא שיקנה אותם לכל הפחות בחצי דמיהן וגרסינן בתר הכי אלימא דזיל ארעתא דכ"ע ודידיה נמי זל בהדייהו אפילו הוזלו כל כך שאפילו המחצה לא יתנו לו לא ליספו ליה כיון דזל ארעתא דכ"ע ושוות מאתים זוז אף לפי הזול אלא דאייקור כ"ע אפילו טובא נמי ליספו ליה פי' אפילו מוצא שיתנו